

Ostrov Dobu je jedním z D'Entrecasteauxových ostrovů, ležících poblíž jižního pobřeží východní Nové Guineje. Dobuané patří k nejjižnějším kmenům severozápadní Melanésie, oblasti známé především díky mnoha publikacím dr. Bronisława Malinowského o Trobriandských ostrovech. Tyto dvě skupiny ostrovů jsou tak blízko sebe, že obyvatelé ostrova Dobu se na Trobriandské ostrovy vydávají za obchodem. Ale obě etnika žijí v odlišných podmínkách a mají jiný temperament. Trobriandské ostrovy jsou ploché a úrodné, žije se na nich snadno a v dostatku. Půda dává velké výnosy a laguny jsou plné ryb. Naproti tomu ostrovy Dobuanů jsou skály sopečného původu, tu a tam pokryté skrovným množstvím půdy, a ryb je v okolních vodách málo. Místní obyvatelé těchto zdrojů maximálně využívají, přesto však malé roztroušené vesnice obývalo v době největšího rozkvětu pouze asi dvacet pět lidí a nyní tento počet klesl na polovinu; naproti tomu na Trobriandských ostrovech se i při vysoké hustotě obyvatel dobře žije ve velkých, nepřilíh od sebe vzdálených komunitách. Dobuané jsou všem bělochům, kteří v této oblasti najímají pracovní síly, známi jako snadná kořist. Protože jim doma hrozí hlad, ochotně uzavírají smlouvy na práci mimo ostrov; a protože jsou zvyklí na malé množství prosté stravy, neprotestují proti skromným denním dávkám potravin, které v práci dostávají.

Pro pověst Dobuanů na sousedních ostrovech však není rozhodující jejich chudoba. Spíše prosluli nebezpečností. Jsou prý to kouzelníci vládnoucí ďábelskou mocí a bojovníci, kteří se nezastaví před ničím včetně zrady. Před několika generacemi, než přišli běloši, byli kanibaly, přestože mnoho kmenů v této oblasti lidské maso nejí. Obyvatelé okolních ostrovů se jich bojí a považují je za divochy, kterým není radno důvěřovat.

Dobuané si špatnou pověst rozhodně zaslouží. Jsou proradní a neuznávají zákony. Každý prosazuje vlastní zájmy proti všem ostatním. Nemají spolehlivě fungující systém Trobriandských ostrovů, kde v čele společnosti stojí uznávaní velcí náčelníci a klidně a nepřetržitě probíhá vzájemná výměna zboží a privilegií. Dobuanům náčelníci nevládnou. Jejich společnost vůbec není politicky organizována. Právní systém v užším slova smyslu nemají. Není tomu tak proto, že by snad žili v anarchii, jako Rousseauův „přírodní člověk“, dosud neomezova-

ný společenskou smlouvou, ale proto, že jejich společnost si vysoce cení zlé vůle a proradnosti, z nichž se tak stávají uznávané ctnosti.

Nic by však nebylo pravdě vzdálenější než představa, že na ostrově Dobu panuje anarchie. Dobuanská společnost je uspořádána do soustředných kruhů a v každém jsou povoleny určité tradiční projevy nepřátelství. Nikdo nebere právo do vlastních rukou. Výjimkou jsou pouze zmíněné, jejich kulturou povolené nepřátelské akce v rámci přesně vymezené skupiny. Největším fungujícím dobuanským seskupením je skupina přibližně čtyř až dvaceti vesnic vystupující pod jedním jménem. Tvoří válečnou jednotku, která je nepřetržitě v nepřátelském vztahu ke každé jiné podobné lokalitě. Ještě než zemi ovládli běloši, nikdo se neodvážil vstoupit do cizí lokality za jiným účelem, než aby tam plnil nebo zabíjel. Jednu službu si však lokality navzájem prokazují. Z nepřátelské vesnice je povolán věstec vždy, když je nutné uhodnout, kdo zodpovídá za něčí smrt nebo vážnou nemoc. Vlastní věstci jsou tak ušetřeni nebezpečí vyplývajícího z jmenování viníka a věstcům povoláním odjinud dává vzdálenost jejich lokalit jistou imunitu.

Největší nebezpečí totiž číhá uvnitř lokality. Právě ti, kdo žijí na pobřeží na stejném místě a společně vykonávají stále tytéž běžné práce, si navzájem působí škody jak faktické, tak nadpřirozené povahy. Ničí si úrodu, vyvolávají zmatek při hospodářské směně, způsobují nemoc a smrt. Všichni mají pro tyto účely vlastní kouzla, a jak ještě uvidíme, užívají jich při každé příležitosti. Bez kouzel se ve vlastní lokalitě neobejdou, ale domnívají se, že mimo více či méně známý okruh vesnic čary nepůsobí. Čarodějnice a čarodějové, kteří ohrožují jejich individuální zájmy, jsou lidé, s nimiž každodenně přicházejí do styku.

Ale uvnitř této místní skupiny existuje skupinka, v níž se vyžaduje jiné chování. Člověk se na ni po celý život může obracet se žádostí o pomoc. Není to jeho rodina, protože sem nepatří ani jeho otec, ani otcovi bratři a sestry, ani jeho vlastní děti. Je to stálá semknutá skupina příbuzných z matčiny strany. Zaživa jsou její členové majiteli zahrad a pozemků, na nichž stojí jejich domy ve společné vesnici. Po smrti jsou pohřbeni na společném pozemku se svými předky. Uprostřed každé vesnice je hřbitov zarostlý krotonovými keři s výrazně barevnými listy. Tam leží muži a ženy z matčiny linie, kteří zaživa vesnici vlastnili a nyní jsou pohřbeni v jejím středu. Kolem stojí domy na kůlech patřící živým příslušníkům matrilineární li-

nie. V rámci této skupiny se dědí majetek a probíhá spolupráce. Říká se jí „mateřské mléko“, *susu*. Tvoří ji ženy pocházející z jedné linie a bratři těchto žen v každé generaci. Děti bratrů do ní zahrnuty nejsou; patří do vesnic svých matek, do skupin, k nimž obvykle má *susu* jejich otců značně nepřátelský vztah.

Tato skupina často žije v jedné vesnici s dalším, blízcě příbuzným *susu* a důsledně si při tom chrání své soukromí. Na ostrově Dobu se nelze pohybovat volně. Při obvodu každé vesnice vede stezka, po které ji obejde ten, kdo má výsadu přiblížit se až do takové blízkosti. Děti mužů z vesnice i tuto výsadu po otcově smrti ztratí. Jestliže otec dosud žije nebo jde o vesnici budoucí manželky, smějí vstoupit, jsou-li pozváni. Všichni ostatní vesnici musejí obejít vzdálenější cestou. Nesmějí se na ní ani zastavit. Lidé z různých skupin se volně nesetkávají ani při náboženských obřadech, oslavách žní nebo při kmenových iniciacích, protože něco takového je jim cizí. Zatímco na Trobriandských ostrovech je uprostřed vesnice všem přístupná obecní náves, na níž se tančí, Dobuané tam mají hřbitov. Příliš dobře si uvědomují, jaká nebezpečí jim jinde hrozí, než aby kvůli společenským nebo náboženským obřadům území vlastní vesnice opouštěli. A příliš dobře jsou si vědomi nebezpečí kouzel závistníků, než aby ve vlastní pevnosti snášeli přítomnost cizinců.

Sňatek musí být samozřejmě uzavřen s někým mimo zmíněný okruh důvěryhodných osob, ale v rámci lokality. Proto sňatek spojuje dvě zneprátené vesnice, čímž se však nepřátelství mezi nimi nijak nezmenšuje. Instituce, které manželství obklopují, od samého začátku mezi těmito dvěma skupinami vyvolávají napětí, které spěje ke konfliktu. Prvním krokem k uzavření manželství je nepřátelský čin tchyně. Postaví se do dveří svého domu a zahradí je, takže mladík, který spí uvnitř s její dcerou, se octne v pasti a ihned proběhne veřejný obřad zasnoubení. Už od doby, kdy mladík dospěl, spal každou noc v domech svobodných dívek. Zvyklost mu zakazuje vstoupit do vlastního domu. Několik let se vyhýbá vzniku závazků tím, že přízeň věnuje širokému okruhu děvčat a dům opouští dlouho před úsvitem. Když je nakonec lapen, stane se to obvykle proto, že ho potulný život už omrzela a zvolil si stálejší partnerku. Přestane dbát na to, aby ráno brzo vstal. Ale není připraven podstoupit špatné zacházení v manželství, dokud mu je nevnutí stará čarodějnice ve dveřích, jeho budoucí tchyně. Když vesničané, příbuzní dívky z matčiny strany, uvidí starou ženu stát nehybně ve dve-

řích, shromáždí se a pod utkvělým pohledem všech dvojice sejde k rohoži na zemi a posadí se na ni. Vesničané se na ně půl hodiny upřeně dívají a pak se postupně rozejdou, nic víc se nestane; tím je dvojice oficiálně zasnoubena.

Od té doby musí mladík počítat s nároky ze strany vesnice budoucí manželky. Především se od něho požaduje práce. Tchyně mu okamžitě dá do ruky motyku a přikáže: „Dej se do toho.“ Pod jejím a tchánovým dohledem musí založit zahradu. Když oni vaří a jedí, snoubenec musí pracovat, protože jíst v jejich přítomnosti nemůže. Práce má vlastně dvojnásob: musí obdělávat nejen tchánovy sladké brambory, ale také zahradu vlastní rodiny. Tchán má mnohokrát příležitost projevit svou panovačnost a moci nad zetěm s radostí využívat. Tato situace trvá rok i déle. Zasahuje nejen do života budoucího ženicha, ale zasnoubením vznikly povinnosti také jeho příbuzným. Opatřit cenný svatební dar a vše pro novou zahradu je pro jeho bratry tak těžkým břemenem, že v dnešní době se mladší muži při bratrově zasnoubení raději dávají najmout na práci mimo ostrov.

Když konečně členové ženichova *susu* shromáždí cennosti nutné k svatbě, oficiálně je přinesou do nevěstiny vesnice. Přicházejí s nimi ženichovi bratři a sestry, jeho matka a její bratři a sestry. Jeho otec s nimi jít nesmí, stejně jako manželé a manželky příchozích a děti všech mužů. Dary odevzdávají nevěstině *susu*. Ale k přátelskému setkání obou skupin nedochází. Nevěstina skupina očekává příchozí na vzdálenějším konci vesnice. Návštěvníci zůstávají na konci ležícím blíže k vlastní vesnici. Všichni se vytrvale snaží tvářit, jako by o přítomnosti druhé skupiny nevěděli. Odděluje je velká vzdálenost. Pokud si druhé skupiny všimnout musejí, nepřátelsky si ji měří zlobnými pohledy.

S podobnou zarputilou formálností probíhá při uzavírání manželství každý další krok. Nevěstino *susu* se musí se značným množstvím syrových potravin vydat do ženichovy vesnice a formálně ji vymést. Nazítří k nim znovu přijdou ženichovi příbuzní a na oplátku je obdarují sladkými brambory. Samotný svatební obřad je velice prostý: ženich od tchyně dostane sousto jídla, které sama uvařila; nevěsta také, ale od tchyně v manželově vesnici. Ve společnosti, kde společně jíst je kulturou uznávaným znamením důvěrného vztahu, je takovýto obřad zcela na místě.

Sňatek totiž vytváří nové seskupení, v němž je respektováno soukromí i společné zájmy. Na Dobu se manželské problémy neřeší

ignorováním manželských svazků, jak je to běžné u mnoha kmenů Holandské Nové Guineje, které stejně jako Dobuané vytvářejí silné klany. V těchto kmenech příslušníci mateřské linie společně žijí, sklízí a podnikají. Manželé své ženy navštěvují potají v noci nebo v bushi. Jsou to takzvaní „manželé – návštěvníci“ a soběstačnost matrilineární linie nijak nenarušují.

Na rozdíl od nich manželské dvojice na ostrově Dobu společně přístřeší mají a soukromí ve vlastním domě si žárlivě střeží. Společně také zajišťují sklizeň ze zeleninové zahrady pro obživu svou a dětí. Ale tyto dvě potřeby, které člověku vchovanému v západní civilizaci připadají tak elementární, působí Dobuanům jen stěží překonatelné problémy. Nejsilnějším poutem loajality jsou totiž vázáni k *susu*. Jestliže má mít manželský pár nenarušitelné soukromí ve vlastním domě a zahradu, na čí půdě a před jakýma nepřátelskýma očima budou žít – v *susu* manželky, nebo manželé? Tento problém Dobuané řeší celkem logicky, ale způsobem, který je z pochopitelného důvodu neobvyklý. Dvojice žije od sňatku až do smrti střídavě rok ve vesnici manžela a rok ve vesnici manželky.

Každým druhým rokem má jeden z manželů podporu vlastní skupiny a ovládá situaci. V následujícím roce je naopak tolerovaným cizincem a musí se skromně držet v pozadí za majiteli vesnice svého partnera. Dobuanské vesnice jsou tedy rozděleny na dvě skupiny, které vždy stojí proti sobě: na jedné straně jsou příslušníci matrilineární linie, nazývaní majitelé vesnice; na druhé straně ti, kteří se do ní přistěhovali po sňatku, a děti majitelů – mužů. První zmíněná skupina je vždy dominantní a může uvést do nevýhodného postavení členy skupiny druhé, kteří ve vesnici v daném roce bydlí pouze proto, že to vyžadují zásady manželského života. Majitelé tvoří pevnou frontu; skupina přistěhovalců je málo soudržná. Dobuané jsou teoreticky i prakticky proti spojování pouze dvou vesnic řadou manželských svazků. Čím více je vesnic, s nimiž jsou svazky navazovány, tím lépe. Proto mezi přistěhovalci nejsou lidé z téhož *susu*. Existuje také totemová kategorie, která vazby na „lokalitu“ překračuje, ale ta u Dobuanů představuje pouhý pojem bez funkce či významu a nemusí být brána v úvahu, protože z jednotlivců pocházejících z různých míst, kteří své jednání nekoordinují, nevytváří akceschopné spojení.

Dobuanská společnost všemožnými tradičními prostředky usiluje o to, aby po dobu jednoho roku, kterou partner odjinud ve vesnici stráví, zaujímal ponížující postavení. Všichni vlastníci vesnice ho

smějí nazývat jménem. On jejich jména nesmí nikdy vyslovit. Existuje několik důvodů, proč u Dobuanů nejsou vlastní jména osob používána jako v naší civilizaci, ale pokud někdo z nich jméno některé osoby užije, znamená to, že má vůči ní významné výsady a těší se větší vážnosti. Kdykoli vesnice odevzdává nebo přijímá zasnubní dary, při výměně manželských darů, která se rok co rok opakuje, nebo v případě smrti musí při těchto událostech chybět ten člen manželské dvojice, který se do vesnice na rok přistěhoval. Zůstává věčným outsiderem.

Toto pokoření patří k nejmenším, která musí snášet. Vytváří se i vážnější napětí. Vesnice, v níž dvojice právě žije, je s chováním manžela či manželky odjinud zřídka kdy spokojena. Kvůli přesunům manželských partnerů mezi oběma vesnicemi, které pokračují se zhruba stejnými formalitami od svatby až do smrti jednoho z manželů, je manželství pro *susu* významnou investicí. Muži matčiny linie mají právo se na jejím hospodaření aktivně podílet. Pro toho z manželů, který je na domovské půdě, je snadné obrátit se na své *susu*, zejména na matčina bratra, a získat jeho podporu v manželských sporech, k nimž u Dobuanů dochází neustále. Matčin bratr je obvykle až příliš ochoten přistěhovalce na veřejnosti pokárat nebo s nevybíravými slovy z vesnice vyhnat.

Napětí se projevuje také ve zcela soukromých záležitostech. Od manžela a manželky se neočekává věrnost a žádný Dobuan nikdy nepřipustí, že muž a žena spolu i dobu velmi krátkou pobývají za jiným účelem než sexem. Přistěhovalce začne velice brzy druhého podezírat z nevěry. Obvykle k tomu má důvody. V atmosféře plné podezřívavosti, pro Dobuany typické, je ve vesnici nejbezpečnější navázat milostný vztah s „bratrem“ nebo „sestrou“. Během ročního pobytu ve vlastní vesnici jsou k tomu příhodné podmínky a ze strany nadpřirozených sil hrozí minimální nebezpečí. Veřejné mínění sňatky mezi „bratry“ a „sestrami“ důrazně odmítá. Vesnici by povinné výměny manželských párů mezi dvěma jejími částmi destabilizovaly. Ale cizoložství je v rámci této skupiny oblíbenou kratochvílí. V mytologii je neustále oslavováno a všichni ve vesnici od útlého dětství vědí, že k němu dochází. Pro rozhořčeného partnera je to velmi vážná a citlivá záležitost. Podváděný manžel či manželka podplácí vlastní nebo cizí děti, aby jim nosily zprávy. Jestliže se cítí podveden manžel, rozbíjí manželce hrnce. Podváděná manželka ubližuje manželovu psu. Manželé se hádají a v dobuanských došky krytých domech

stojících blízko sebe nemůže žádná hádka zůstat bez povšimnutí. Manžel zuří a opouští vesnici. Nakonec se v bezmocném vzteku uchyluje k pokusu o sebevraždu některou z několika tradičních metod, z nichž žádná zaručeně není smrtelná. Obvykle je zachráněn a získá podporu manželčina *susu*; ke smířlivějšímu chování je vedou obavou, co by příbuzní pobouřeného manžela mohli udělat, kdyby při pokusech o sebevraždu uspěl. Dokonce mohou odmítnout jakékoli další kroky a manželé spolu dále zůstávají v zatrpklé a hněvivé atmosféře. Příští rok mu manželka může vše oplatit ve vlastní vesnici.

Požadavek Dobuanů, aby manželé spolu trvale bydleli, proto nelze splnit tak snadno, jak se nám na základě zkušeností z naší civilizace může zdát. Uvedené skutečnosti z toho udělaly instituci způsobující tolik problémů, že manželství nepřetržitě ohrožuje a velmi často je zničí. K tomu dochází až pětikrát častěji než například na ostrově Manus, kde dr. Fortune popsal jinou z kultur Oceánie. Kulturní instituce komplikují i druhý požadavek, který manželství na dobuanské partnery klade: manželé mají společně zajistit potravu ze zahrady pro sebe a své děti. Vzniká tím konflikt se základními privilegii a magickými výsadami.

Krajní výlučnost majetkových práv se na ostrově Dobu nikde neprojevuje výrazněji než v názorech na dědičné vlastnictví sladkých brambor. Dědí se v rámci *susu* se stejnou nevyhnutelností jako krev v žilách jeho členů. Brambory se nepěstují společně ani v zahradách manželských párů. Každý obdělává vlastní pozemek, na něm vysazuje své zděděné batáty a pobízí je k růstu kouzelnými zaříkávacími formulami, děděnými individuálně a tajně v jeho *susu*. Univerzální dogma dobuanské společnosti stanoví, že ve vaší zeleninové zahradě porostou pouze sladké brambory z vaší pokrevní linie a plody ponesou jen díky kouzelným formulím zděděným spolu se sadbou. Výjimku, kterou zvyk v praxi umožňuje, popíše později. Pokud jde o zahrady manželských párů, výjimky povoleny nejsou. Každý z manželů uchovává zvláště sadbu z loňské úrody, sází zděděné sladké brambory a nakonec zodpovídá za sklizeň. Na ostrově Dobu není jídla nikdy dost a v posledních několika měsících před sázením všichni trpí hladem, pokud si mají sadbu zachovat. Sníst sadbové batáty je v očích Dobuanů největším zločinem. Jejich ztráta je nenahraditelná. Manžel (nebo manželka) pomoci nemůže, protože v její (jeho) zahradě nikdy neporostou jiné batáty než zděděné v matrilineární linii. Po tak zavržením hodném činu, jakým snědení sadbových brambor je, se

Dobuan nemůže obrátit ani na vlastní *susu*, aby ztrátu vyrovnalo. Kdo klesl tak hluboko, je natolik nespolehlivý, že mu ani vlastní klan nepomůže. Do konce života mu nezbyvá než paběrkovat.

Proto musí být zahrady manželky a manžela odděleny. Sadbové brambory jsou věčným majetkem jedné linie a rostou díky magickým formulím, které jsou rovněž předávány každému partnerovi zvláště a nikdy se nepoužívají společně. Neúroda v partnerově zahradě je hluboce zazlívána, vede k manželským hádkám a rozvodu. Na práci v zahradách se však podílejí oba; jejich zahrady jsou pro manžela, manželku a děti stejně nedotknutelným soukromým vlastnictvím jako dům; vypěstované potraviny jsou skladovány společně k společnému použití.

Jakmile manželství skončí otcovou smrtí nebo když zemře otec, který se s matkou rozešel třeba už před lety, veškeré potraviny z otcovy vesnice, všechna drůbež, ryby nebo ovoce, se pro jeho děti stanou přísným tabu. Pouze za otcova života je jedí, aniž jim to uškodí na zdraví, což je na ostrově Dobu jen neochotně činěný ústupek faktu, že děti jsou vychovávány oběma rodiči. Podobně je po otcově smrti dětem zakázáno vstoupit do jeho vesnice. Jakmile už není třeba brát ohled na fungování manželského svazku, matčina vesnice si začne činit nárok na vše a s příbuznými takto postavenými „mimo zákon“ přeruší veškeré styky. Když jako dospělí nebo staří lidé musejí při rituální výměně přinést jídlo do otcovy vesnice, zůstanou na jejím okraji nehybně stát se skloněnou hlavou, zatímco ostatní odnášejí náklad dále. Čekají, dokud se skupina nevrátí, a potom se v čele průvodu vracejí do matčiny vesnice. Otcovu vesnici označují jako „místo, kde člověk sklání hlavu“. Ještě přísnější tabu platí pro přístup k vesnici zemřelého partnera. Vdovec či vdova se musejí zastavit v ještě větší vzdálenosti nebo vesnici kruhem obejít. Ústupky, které byly manželskému svazku tak neochotně příznány, jsou zrušeny a nahradí je dvojnásob přísná omezení.

Žárlivost, podezřívavost a krajní výlučnost majetkových práv, které jsou pro Dobuany tak charakteristické, hrají v manželství významnou úlohu, ale není možné je plně docenit, dokud nevezmeme v úvahu i další aspekty dobuanského způsobu života. Motivací prolínajících celým jejich životem je mimořádně málo. Pozoruhodná je důslednost, s níž jim instituce této kultury dávají konkrétní podobu, a krajnosti, do nichž zacházejí. Mají v sobě přímočarost mánie. Veškeré bytí je bezohledný boj o život a každá výhoda se získává na úkor

poraženého soupeře. Ale tento boj se nepodobá soupeření, jaké popíšeme na Severozápadním pobřeží Tichého oceánu, kde k němu dochází pod přísným dohledem všech společenství a konflikt je veden arogantně a otevřeně. Na ostrově Dobu probíhá skrytě a záludně. Za dobrého, úspěšného muže je považován ten, kdo druhého dokáže podvést. Dobuanská kultura k tomu poskytuje zcela neobvyklé metody a mimořádně vhodné příležitosti. Těmto cílům je na ostrově Dobu koneckonců podřízen celý život.

Vášnivý vztah Dobuanů k vlastnictví, míra, do níž kvůli němu škodí druhým, vzájemné podezřívání a zlá vůle se očividně odrážejí v jejich náboženství. Celá sousední oblast Oceánie je jednou ze světových bašt magických praktik a badatelé, kteří náboženství a magii vymezují jako sféry vzájemně se vylučující a protichůdné, by proto museli Dobuanům náboženství upřít. Ale z antropologického hlediska jsou magie a náboženství komplementárními způsoby, jak zacházet s nadpřirozenem, přičemž náboženství spoléhá na vytvoření žádoucích osobních vztahů s nadpřirozeným světem, kdežto magie užívá techniky, které ho automaticky ovládají. Obyvatelé ostrova Dobu nevzývají nadpřirozené bytosti, ani si jako prosebníci nezajišťují spolupráci bohů obětmi a dary. Užívají pouze několik tajných kouzelných jmen, jejichž znalost — jako v lidovém vyprávění jméno „Rumpelstilchen“ — jim dává moc. Proto tato jména nadpřirozených bytostí mnoho Dobuanů nezná. Nikdo se žádně nedozví, pokud za ně nezaplatí nebo je nezdědí. Důležitá jména se nikdy nevypravují nahlas, mumlají se polohlasem, aby je snad nezaslechl někdo nepovolaný. Vše, čemu Dobuané v souvislosti s těmito nadpřirozenými bytostmi věří, je spojeno spíše s magií jména než s nábožensky motivovanou snahou některou z těchto bytostí si naklonit.

Ke každé činnosti Dobuanů patří náležitě kouzelné formule a je překvapivé, jak pevně jsou domorodci přesvědčeni, že ničeho v životě nelze dosáhnout bez kouzel. Jak jsme viděli, značnou část života Zuňiů vyplňují náboženské aktivity. Veškeré náboženské úkony údajně provádějí proto, aby přivolali déšť; i když vezmeme v úvahu, že toto tradiční dogma přehnaně zdůrazňují, stále ještě v jejich životě zbývá mnoho oblastí, kam náboženské techniky nezasahují. Jak dále uvidíme, důležitý cíl života Indiánů na Severozápadním pobřeží — upevnit své postavení ve společnosti — náboženské praktiky ovlivňují jen nepatrně. Ale na Dobu je situace jiná. Výsledek všeho závisí na kouzlech, která člověk zná. Bez kouzelných zaříkávání nemohou

vyrůst batáty, bez magie nevznikne pohlavní touha, bez magie se neuskuteční ani hospodářské transakce, bez kouzel přivolávajících zlo nejsou ani stromy chráněny před krádeží, vítr nefouká, pokud není kouzlem přivolán, a bez zásahu čaroděje nepřijde nemoc ani smrt.

Kouzelné formule jsou proto na Dobu nesmírně důležité. Bezohlednost boje o ně ukazuje, jak silně Dobuané touží po úspěchu. Formule nikdy nemají ve společném vlastnictví. Neexistují tu tajné společnosti, jejichž výsadami by zaklínadla byla, ani skupiny bratrů, kteří by je dědili. Ani spolupráce v rámci *susu* nikdy nesahá tak daleko, aby členům dopřála společný prospěch plynoucí ze znalosti formulí. *Susu* pouze zprostředkovává předání přísně individuálního dědictví jednotlivých kouzel. Dobuan má nárok na zaklínadla matčina bratra, ale každé kouzlo může v klanu znát vždy pouze jeden jeho člen. Nikdy se ho nesmějí naučit dva synové sestry původního majitele zaklínadla a majitel formule sám volí, který z možných dědiců jeho kouzlo dostane. Často vybere nejstaršího syna, ale pokud mu jiný syn je bližší nebo mu více pomáhal, nejstaršího syna může bez náhrady pominout. Ten pak i celý život zůstává bez důležitých zaklínadel zajišťujících například sklizeň sladkých brambor a různé hospodářské transakce. Je to pro něho nevýhoda a každá zmínka o ní znamená urážku, kterou nelze odčinit. Ale každý muž a žena nějaká kouzla vlastní. Široce známá jsou zaklínadla vyvolávající nemoc a vzbuzující lásku. Dobuané, kteří se dali najmout na práci mimo ostrov, v dnešní době někdy kouzla prodávají lidem zcela cizím, ovšem toho se dopouštějí sluhové bělochů, kteří se původní kultuře už do jisté míry odcizili. Cena jednoho zaklínadla se rovná čtyřem měsícům jejich práce a tato částka nám napovídá, jakou hodnotu pro ně kouzelné formule mají.

Dobuané z ostrůvku Tewara, kde žil dr. Fortune, kategoricky popírali, že běloši nebo domorodí polynéští učitelé z misií na ostrově Dobu dokázali v zahradách pěstovat zeleninu. Bez kouzel to podle nich není možné. Ani nepřípadli na obecně rozšířené primitivní alibi, že pravidla domorodého obyvatelstva pro jiné osoby neplatí. Na ostrově Dobu je závislost na magii a výhradně na magii natolik silná, že v žádném případě nepřipouští neplatnost tohoto pravidla — ani u bělochů a Polynésanů.

Největší roztrpčení kvůli vlastnictví kouzelných zaklínadel vzniká z konfliktu mezi sestřinými syny, vznášejícími oprávněný nárok na kouzlo matčina bratra, a jeho vlastními syny, kteří se svým otcem ži-

li v jedné domácnosti a společně obdělávali zahradu, takže rovněž mají dost silný nárok na to, aby ho Dobuané uznali. Dogma vždy zdůrazňuje, že pěstovat sladké brambory umožňuje pouze kouzlo děděné v klanu spolu se sadbou. Sadbu, jak jsme už viděli, klan nikdy nevydá z ruky. Ale zaklínadla používaná v zahradě se učí také majitelovi synové. Je to další skrytý ústupek síle skupiny vzniklé v důsledku uzavření manželství; samozřejmě znamená porušení dogmatu, které každému jednotlivci zajišťuje výhradní vlastnické právo.

Se zaklínadly je to jako s lékařskou praxí, klientelou obchodního podniku nebo šlechtickým titulem a pozemky. Lékař, který by převedl praxi prodejem nebo odkazem dvěma konkurentům, by stěžil pro tento převod získal podporu zákona. Totéž platí o klientele obchodního podniku. Panovník, jenž za feudalismu dal dvěma mužům tentýž titul a půdu, mohl očekávat vzpouru. Ale na ostrově Dobu, kde dva dědici nejsou partneři ani blízkými přáteli nebo podílíky na společném vlastnictví, ale spíše spolu soupeři, je tentýž postup zcela legální. Totéž dostanou oba. Ale jestliže syn získal před otcovou smrtí více otcových kouzel než sestřin syn, potom právě on — podle ortodoxního dobuanského učení oprávněný majitel — vznese nárok na znalosti syna a ten ho pak zaklínadla musí bezplatně naučit. Jestliže větší množství kouzel získal sestřin syn, druhá strana obdobný nárok nemá.

Aby kouzelné formule byly účinné, musejí být naprosto přesné a symbolické úkony musejí být často prováděny jen s určitými druhy listů nebo dřeva. Většinou jde o sympatetickou magii, kdy se před batáty s prvními listy zmiňují husté vodní rostliny, aby batáty jejich bujný růst napodobily. Podobně má popis zoborožce rozsekávajícího pařež stromu vyvolat zhoubnou nemoc zvanou gangosa. Tato zaklínadla jsou pozoruhodně zlomyslná a ukazují, jak pevně jsou Dobuané přesvědčeni, že člověk získává, jen když druhý ztrácí.

Zahradní rituál začíná, když je pro sázení sadbových brambor připravena půda, a pokračuje až do sklizně. Kouzla užívaná při sázení popisují právě zasazené brambory, jako by to byly už vzrostlé hlízy obřích odrůd. Kouzla nezbytná pro rané stadium růstu nabádají batáty, aby při odnožování stonků postupovaly stejně jako velký pavouk kapali při sprádaní pavučiny:

Kapali, kapali
obchází dokola
a radostně se směje.

Já a moje zahrada hustě zarostlá listy,
já a mé listy.
Kapali, kapali
obchází dokola
a radostně se směje.

Zatím ještě žádné kouzlo malé batáty nehlídá, ani se je nepokouší odcizit. Ale jakmile povyrostou, je třeba rostliny pevně připoutat k majitelově zahradě, protože jim Dobuané připisují lidské vlastnosti a věří, že každou noc putují po zahradách. Listy zůstávají, ale hlízy odcházejí. Obvykle se vracejí okolo desáté. Proto se hlízy nevykopávají časně ráno, kdy se zpravidla na zahradě pracuje; bylo by to zbytečné. Na jejich návrat domů se musí trpělivě čekat. Mladé sladké brambory také nesnášejí omezování svobody; proto je se zaklínadly třeba vyčkat, dokud nedosáhnou určitého růstového stadia. Zaklínadly se také vábí potulující se batáty, aby zůstaly ve vaší zahradě a nevrátily se tam, kde byly původně zasazeny. Při obdělávání zahrady se u Dobuanů vede stejný konkurenční boj jako o dědictví. Dobuan nebere v úvahu, že jiný zahradník může zasadit více batátů nebo že by mu z vlastních brambor mohlo vyrůst víc hlíz. Jakmile má soused větší sklizeň, vysvětluje si to tím, že batáty pomocí kouzel z některé zahrady ukradl. Proto od jisté doby až do sklizně každý muž zahradu hlídá a používá veškerá kouzla mu známá, aby sousedovy sladké brambory přivolal a zamezil odlákání vlastní úrody. Obranná kouzla připoutávají kořen hlízy pevně k místu, kam byl zasazen, a chrání ho, aby ho pak majitel mohl sklídit:

Kde stojí palma kassia?¹⁾
V břiše mé zahrady
u kůlů plošiny mého domu
stojí.
Bude stát neochvějně, pevně,
nehnutě.
I když údery tříští dřevo,
kolem létají kameny,
stojí nehnutě.

1) Nejtvrďší dřevo v buši. Stojí vzpřímeně i za bouře, která všechny ostatní stromy ohýbá.

I když se země otrásá,
 stojí nehnutě.
 Zůstává, zůstává,
 stojí neochvějně, pevně.
 Sladký brambor kulia¹⁾
 zůstává neochvějně, pevně.
 Zůstává, zůstává nehnutě
 v břiše mé zahrady.

Soukromí zahrady je natolik respektováno, že je zvykem, aby tam manželé měli pohlavní styk. Dobrá úroda je příznáním ke krádeži. Předpokládá se, že ostatní zahrady, dokonce i členů vlastního *susu*, byly o ni nebezpečnými kouzly připraveny. Velikost sklizně je pečlivě střeženým tajemstvím a každá zmínka o ní urážkou. Na všech okolních ostrovech Oceánie je sklizeň příležitostí k velké rituální výstavě sladkých brambor, okázalé přehlídce, kterou v každém roce obřad vrcholí. Na ostrově Dobu probíhá sklizeň stejně tajně jako krádež. Muž a jeho manželka brambory po troškách přenášejí do zásobárny. Jestliže mají dobrou sklizeň, oprávněně se obávají pátravých očí ostatních, protože přijde-li nemoc nebo smrt, věstec často tuto pohromu přisoudí právě dobré úrodě. Má totiž za to, že nějaký závistivec na úspěšného pěstitele seslal kouzlo.

Kouzla vyvolávající nemoc v sobě nesou specifické zlo. Všichni muži a ženy ve vesnici na ostrůvku Tewara vlastní alespoň jedno takové kouzlo, někteří až pět. Každé vyvolává určitou nemoc a vlastník kouzla také zná postup, jak nemoc zahnat. Někteří mají na jisté nemoci monopol, takže jako jediní dokáží onemocnění přivodit a opět vyléčit. Každý, kdo v dané lokalitě onemocní elefantiázou nebo skrofulózou, proto zná jejího původce. Vlastnictví kouzel propůjčuje jejich majitelé moc a ostatní po jeho znalostech velice touží.

Tyto kouzelné formule vlastníkům umožňují projevit zášť tím nejotevřenějším způsobem, jaký dobuanská kultura dovoluje. Za běžných okolností je něco takového tabu. Když si Dobuan přeje někoho ranit, neriskuje veřejný střet. K takovému člověku se chová podlézavě a mimořádně přátelsky. Věří, že důvěrné přátelství účinek jeho kouzla posílí, a čeká, až se naskytne příležitost ke zradě. Ale když přivolává nemoc na nepřitele nebo sestřina syna učí kouzlo,

1) Odrůda sladkého bramboru. Celá sloka se pro různé odrůdy opakuje.

nemusí svou zlobu nijak omezovat. Nepřítel jej při tom nevidí ani neslyší, takže veškeré předstírání jde stranou. Dobuan kouzlo vdechne do výkalů oběti nebo do liány, kterou položí přes cestu, a vyčkává poblíž, aby viděl, zda se oběť nástrahy skutečně dotkla. Dobuan při čarování napodobuje očekávané utrpení, které závěrečná stadia vyvolávané nemoci způsobí. Zmítá se na zemi bolestí a křičí v křehkých. Kouzlo zapůsobí pouze tehdy, jsou-li věrně předvedeny jeho účinky. Pak je čarující Dobuan spokojen. Když si je jist, že nepřítel se liány letmo dotkl, vezme si část rostliny domů a nechá ji v chatrči zvadnout. Když má oběť zemřít, liánu spálí.

Kouzla sama jsou formulována téměř tak jednoznačně, jako je na první pohled zřejmá povaha doprovodných úkonů. Každá řádka je zdůrazněna vzteklým vyplivnutím zásvoru na předmět, který má kouzlo předat. Následující zařikávání má vyvolat gangosu, strašlivou nemoc pomalu rozežírající maso oběti. Zoborožec, zvířecí patron, po němž nemoc dostala jméno, stejným způsobem silným zobákem osekává kmeny stromů:

Zoborožec ze Sigasigy
 do vrcholu stromu lowana
 seká, seká.
 Trhá mu
 nos,
 spánky,
 hrdlo,
 bok,
 kořen jazyka,
 zátylek,
 pupek,
 kříž,
 ledviny,
 útroby
 mu roztrhá,
 roztrhá ve stoje.
 Zoborožec¹⁾ z Tokuku
 se na vrcholu stromu lowana
 krčí celý zkrívený,

1) Oběť.

krčí se a drží si záda,
 krčí se a drží se za břicho,
 krčí se a drží se za ledviny,
 krčí se a sehnutou hlavu si drží v dlaních,
 celý skrčeny
 kvílí, křičí,
 letí to¹⁾ k němu,
 rychle letí k němu.

Když člověk zjistí, že se stal obětí nemoci, pošle vzkaz tomu, kdo na něho nemoc přivolal. Jiný způsob, jak smrt odvrátit, neexistuje. Nemoc může vyléčit nebo stav zlepšit pouze příslušné opačně působící kouzlo, které vlastní týž čaroděj. Pokud se ho podaří přemluvit, aby proti nemoci zasáhl, obvykle trpícího sám nenavštíví. Zaříkací formulí vdechne do nádoby s vodou, kterou mu přinese příbuzný nemocného. Nádoba je zapečetěna a nemocný se vodou z ní doma umyje. Mnozí Dobuané soudí, že zaříkadla odvracejí smrt, ale zanechávají znetvoření; řada běžných místních nemocí totiž způsobí spíše znetvoření než smrt. Pokud jde o nemoci na ostrov zavlečené, tuberkulózu, spalničky, chřipku a úplavici, třebaže jsou na tomto ostrově známy a způsobují smrt již padesát let, žádná kouzla proti nim neexistují.

Kouzla přivolávající nemoci Dobuané užívají běžně a k účelům pro ně typickým. Zboží nebo stromy označují jako svůj majetek prostě tak, že je zamoří nemocí, jejíž kouzla znají. Domorodci říkají: „To je Alův strom,“ nebo „To je Nadův strom,“ přičemž to pro ně znamená „ten strom Alo nakazil frambézií“ nebo „ten strom Nada nakazil paralýzou“. Každý samozřejmě vlastníky těchto kouzel zná a ví, že je používají k označení svého majetku. Sklidit ovoce z vlastních stromů je možné, až když jsou nemoci zbaveny. Protože k vlastnictví kouzel nemoc vyvolávajících neoddělitelně patří vlastnictví kouzel této nemoci zbavujících, zneškodnění kouzla, kterým byl strom začarován, se vždy dá zajistit. Problém je v tom, že majitel se také musí chránit před možností krádeže z nakaženého stromu. Zloděj strom totiž nakazí další nemocí. Při krádeži se vystavuje nebezpečí, že kouzlem proti vlastní nemoci původní nemoc nevyžene, protože jeho kouzlo na ni nemusí účinkovat. Když přednáší zděděné

1) Nehmotná moc tohoto kouzla.

zaříkadlo působící proti nemoci, vloží do něho také zmínku o nemoci, které chce strom zbavit, a potom strom nakazí vlastním zděděným kouzlem vyvolávajícím nemoc. Když majitel přijde sklídit ovoce ze svého stromu, může se stát, že s jeho plody sklídí jinou nemoc. Kvůli bezpečnosti proto užívá formulí vyhánějící všechny nemoci. Zní takto:

Odlétají,
 odcházejí.

Na ostrově Dobu dosahuje vzájemné podezírání paranoidních rozměrů a podezření, že nepřítel použil další kouzlo, vzniká vždy. Ve skutečnosti je obava z kouzlem vyvolané nemoci příliš velká, než aby se kdokoli nebezpečí vystavoval lehkomyšlně: krást se Dobuané odvažují jen v případě, že by jim jinak hrozila smrt hladem. Nemoc přivolaná kletbou na ochranu majetku vyvolává nepřekonatelný strach. Toto zaklínadlo se užívá výhradně pro stromy stojící mimo vesnici; kdyby někdo kletbu vložil na stromy na jejím území, všichni vesničané by zemřeli. Kdyby ve vesnici našli kolem stromu uvázaný uschlý vějířovitý list kokosové palmy – znamení kletby – všichni by se odstěhovali. Když dr. Fortune předstíral ještě dříve, než ho naučili kouzlo způsobující gangosu, že chce tímto způsobem chránit zboží, které měl v úmyslu nechat ležet nestřežené v neznámé vesnici, jeho sluhové bleskurychle zmizeli v noční tmě. Později zjistil, že domov opustily i rodiny žijící ve vzdálenosti pětáctyřicet až devadesát metrů od něho a přestěhovaly se do svých domů v kopcích.

Dobuané dokáží způsobit nemoc nejen pomocí těchto všeobecně známých kouzel vyvolávajících konkrétní onemocnění. Mocní čarodějové – nebo spíše mocní muži, protože všichni muži jsou čarodějové – mohou zvolit vskutku extrémní postup zvaný *vada*. Mohou se samotné oběti postavit tváří v tvář a děs z jejich kletby je natolik silný, že oběť v křečích padne na zem. Již se nevzpamatuje, chradne a umírá předurčenou smrtí. Jestliže někdo chce tuto kletbu použít, počká si na vhodnou příležitost, a když je připraven jednat, žvýká velké množství zázvoru, aby zvýšil žár ve svém těle, a tím moc kouzla patřičně posílil. Vyhýbá se pohlavnímu styku. Pije velké dávky mořské vody, aby měl vyprahlé hrdlo, což má zaručit, že se slinami nespokne vlastní zlá kouzla. Potom požádá důvěryhodného příbuzného, aby hlídal na pozorovatelně v koruně stromu poblíž zahrady,

kde nic netušící oběť o samotě pracuje. Pomocí kouzelného zařikávání se čaroděj i jeho příbuzný stanou neviditelnými a hlídač zaujme postavení na stromě, aby mohl čaroděje varovat, kdyby se někdo blížil. Čaroděj se neslyšně připlíží až do bezprostřední blízkosti oběti. Vyrazí děsivý čarodějnický výkřik – a oběť padne k zemi. Kouzelnou špachtlí jí prý pak vyjme orgány z těla a ránu opět uzavře, aniž po ní zůstane jizva. Třikrát oběť zkouší: „Řekni mé jméno.“ Když ho dotyčný není schopen poznat a jeho jméno vyslovit, považuje to za důkaz úspěchu. Oběť jen nesouvisle mumlá a jako šílená utíká pryč. Už nikdy nic nepozře. Nedokáže udržet moč a přestává jí fungovat zažívání. Ztrácí síly a umírá.

Tak *vada* popsal důvěryhodný domorodec svému dobrému známému. Tamější lidé tomu věří, což dokládají osudy těch, kteří byli po konfliktu s čarodějem stíženi pomalou smrtí. *Vada* v krajní podobě ukazuje zlovolnost dobuanských praktik a panický strach, jenž tak zhoubné působení kouzel umožňuje.

Doposud jsme se vyhýbali jakýmkoli zmínce o dobuanské hospodářské směně. Mimořádně hluboké zaujetí pro nekonečné obchodní transakce, jemuž propadla velká část Melanésie, existuje i na tomto ostrově. Každý Dobuan vášnivě touží po úspěchu a stejně vášnivě ho druhému zazlívá. Přeje si uspět zejména ve dvou oblastech: v hmotném majetku a v sexu. Srdci Dobuanů je blízké také čarodějnictví, ne však jako cíl, spíše jako prostředek k dosažení i udržení úspěchu v obou zmíněných, pro ně nanejvýš důležitých oblastech.

Úspěch při hromadění majetku v komunitě plně proradnosti a podezřívavosti, jakou dobuanská je, nutně musí v mnohém kontrastovat s hospodářskými cíli uznávanými naší civilizací. Hromadění zboží je na Dobu vyloučeno od samého začátku. Jediná úspěšná sklizeň, kterou jiní odhalí a zahradník sám nikdy nepřizná, je dostatečným důvodem pro zásah prostřednictvím kouzel, který má fatální následky. Podobně je také vyloučeno okázalé vychloubání. V takové situaci je ideální obchodní technikou systém zástupných předmětů procházejících rukama každého jedince, které se ale nemohou stát jeho trvalým vlastnictvím. Na ostrově Dobu funguje právě takový systém. Významnou součástí života obyvatel této oblasti, tj. asi dvanácti ostrovů rozložených zhruba v kruhu o průměru dvě stě čtyřicet kilometrů, je hospodářská směna. Toto teritorium vytváří takzvaný okruh *kula*, který dr. Malinowski popsal také na Trobriandských ostrovech, soustředících s Dobu na severu.

Okruh *kula* sahá dále než oblast rozšíření dobuanské kultury a v jiných kulturách postupům s ním spjatým přisuzují odlišné motivy a cíle. Zvláštní zvyky tohoto okruhu, které dobuanská kultura tak organicky zapojila do celého svého kulturního vzorce, v době svého vzniku nemusely nutně mít vzorce nebo motivace nyní s nimi na Dobu spojované. Budeme se zabývat pouze výměnou na Dobu. O těchto zvycích na jiných ostrovech nevíme nic, s výjimkou ostrovů Trobriandských.

Kula probíhá v kruhu ostrovů, kolem nichž každého půl roku jeden druh cenností putuje jedním směrem a druhý směrem opačným. Muži z každého ostrova podnikají dlouhé výpravy přes otevřená moře, přičemž náhrdelníky z mušlí převážejí ve směru hodinových ručiček a náramky ve směru opačném. Každý muž má partnera na ostrově po směru i proti směru, kterým výměna probíhá, a všemi dostupnými prostředky se snaží uzavřít co nejvýhodnější obchod. Nakonec cennosti projdou celým obvodem kruhu. Mohou k nim být samozřejmě přidány i předměty nové. Všechny náramky a náhrdelníky nesou osobní jména a některé z nich mají tradiční, nepřiměřeně vysokou hodnotu, přímo úměrnou jejich proslulosti.

Celá tato záležitost není tak absolutně fantastická, jak by se podle tohoto schematického popisu mohlo zdát. Ve velkých oblastech Melanésie a Papuy jsou hojně rozšířeny místní specializované výroby. V okruhu *kula* jeden kmen leští diorit, druhý vyrábí čluny, třetí se zabývá hrnčířstvím, jiný zpracováním dřeva a další mícháním barev. Výměna všech těchto výrobků probíhá skrytě – souběžně s rituálním obchodováním s důležitými cennostmi. V oblasti, kde se vzájemný obchod těší mimořádnému zájmu, se systém ceremoniální výměny institucionalizovaný v okruhu *kula* nejeví tak výstřední, jak jej nutně vidí pozorovatelé pocházející z kultury, v níž obdobná struktura chybí. Dokonce i zdánlivá nahodilost směru, jímž se náramky a náhrdelníky pohybují, nutně vyplývá z tamější situace. Náramky se zhotovují z lastury druhu *trocus*, který se nachází pouze v severní části okruhu *kula*, a náhrdelníky jsou vytvářeny z lastur druhu *spondylus*, dovážených z jihu na nejjižnější části souostroví. Proto při obchodování na západních ostrovech okruhu, které je intenzivnější než na východě, cennosti ze severu putují na jih a cennosti z jihu na sever. V současné době jsou tyto tradiční předměty staré a význam nových importů je malý. Ale vzorec zůstává.

Každoročně, když v cyklu zemědělských prací nastane období klidu — sladké brambory jsou již v zemi, ale ještě jim není třeba kouzly bránit v odchodu ze zahrady — se čluny Dobuanů vydávají na výpravy *kula* na sever a na jih. Každý muž vlastní cennosti *kula* z jihu a má v úmyslu je vyměnit za jiné, které zanedlouho získá na severu.

Zvláštní charakter výměny *kula* spočívá v tom, že se z každého ostrova jezdí pro cennosti na ostrov partnerů. Dobuané s sebou berou dary, které mají výměnu usnadnit, dostávají jisté cennosti a slibují odevzdat dohodnuté vlastní cenné předměty, až hostitel návštěvu oplátí. Výměna *kula* tudíž není obchodní transakcí, při níž by každý člověk na různá místa dodával své cennosti a vždy se dohodl na přijatelné výměně. Každý dostává vytoužený předmět na základě předběžného daru a slibu předat cennost, kterou už vlastní, ale prozatím ji nechal doma, aby mohla být odevzdána, až se naskytne vhodná příležitost.

Nejde o skupinovou výměnu. Každý muž směňuje individuálně s jednotlivými partnery, jimž se všemožným způsobem „dvoří“. Úspěch mu zajišťují kouzla vzbuzující lásku, která vyvolávají příznivou partnerovu reakci na jeho námluvy. Žadatel je neodolatelný — kouzla mu propůjčila fyzickou krásu, hladkou pleť bez jizev po trychofycii a svěže rudá ústa, obdařila ho vůní a dopomohla mu i k účinným mastím. Podle výstřední ideologie Dobuanů může jednotlivým fázím klidné a výhodné směny cenností dodat důvěryhodnost pouze obdoba tělesné vášně.

Muži, kteří na člunu poplují společně, shromáždí lákavé dary — jídlo a řemeslné výrobky. Před vyplutím používá kouzelné formule pouze majitel člunu a jeho manželka. Všechna ostatní kouzla jsou ponechána na dobu, kdy výprava za cennostmi *kula* je již v plném proudu. Majitel člunu vstane za svítání, aby očaroval rohož, která bude na zpáteční cestě přes cennosti přehozena, a aby kouzly zajistil, že pod ní bude ležet bohatá žeň. Také manželka musí na podporu manželovy výpravy použít vlastní kouzelnou formuli; líčí se v ní, jak manžel přes moře přeletí rychle jako blesk, rozdechvěje vzrušením nejen obchodního partnera, ale i jeho manželku a děti, takže nebudou snít o ničem jiném než o tomto velkém muži. Když je k výpravě vše připraveno, musí se po zbytek dne dodržovat rituální přestávka — i kdyby vál sebestříznivější vítr. Měla by se odehrávat na opuštěném, neobyvaném místě mezi čarou přílivu a vlastním pobřežím, kde obchodníky nemůže nic rušit — ani ženy, děti, psi nebo každodenní pro-

blémy. Ale při výpravách na jih není žádný takový ostrov k dispozici, takže rituální přestávka se odbyvá na pláži a každý muž se večer bez ohledu na počasí vrací do vesnice s poznámkou, že cestu znemožnil vítr. Jde o rituální formu projevu nedůvěry, na niž se nesmí zapomenout. Druhého dne ráno majitel naloží na člun náklad, přičemž užívá další formuli — poslední z těch, které nejsou přísně individuální. I v ní, stejně jako v předchozím manželčině zaklínadle, se zmiňuje především o sobě. Potraviny, které s sebou bere jako dary, kouzlem promění v cennosti *kula* a dále popisuje partnery, k nimž s nimi míří, potom líčí, jak již na ně dychtivě čekají jako na nový měsíc a vyhlížejí je i samotného majitele člunu z okrajů plošin svých domů.

Dobuané jsou špatní námořníci, od pevné země se příliš nevzdalují a každý večer se vyloďují. Výpravy *kula* probíhají v období ustáleného klidného počasí. Dobuané používají kouzla, aby si příznivý vítr zajistili — vzývají vytoužený severozápadní vítr, aby se oženil s jejich lodí a pevně zachytil její nezbedné dítě — plachtu z pandánového listu, protože jen jeho rychlý příchod zabrání tomu, aby jí byl ukraden manžel. Věří, že vítr — stejně jako vše ostatní v jejich světě — vzniká výhradně působením kouzel.

Když nakonec na člunech doplují k cíli, vyberou některý pustý korálový útes a vystoupí na břeh, aby provedli velké přípravné obřady *kula*. Každý muž se pomocí kouzel a ozdob co nejvíce zkrášlí. Jak je pro Dobuany typické, tyto kouzelné formule jsou soukromým vlastnictvím a každý kouzla využívá k ryze soukromému prospěchu. Kdo žádné nezná, je v největší nevýhodě. Musí si nějak poradit a hledat náhradní řešení. Přestože je vlastnictví kouzel zahaleno neproniknutelným tajemstvím a muži z žádného člunu nevědí, kdo z nich kouzla vlastní, v pozorovaných případech nejúspěšněji dokázali výměnu uskutečnit muži, kteří kouzla znají. Jejich sebedůvěra je před ostatními dostatečně zvýhodňuje. Ale všichni, ať kouzla znají či ne, se na jednání usilovně připravují; navoní se vonnými listy, jaké se užívají při námluvách, obléknou si čerstvý list zakrývající genitálie, namalují si obličej a zuby a tělo potřou kokosovým olejem. Jen tak jsou připraveni předstoupit před obchodní partnery.

Každý muž tyto transakce provádí jako soukromou záležitost. Velmi důležité a společensky oceňované je energické a vychytralé jednání. Je zcela v souladu s dobuanskou zásadou, podle níž vás na životě nejvíce ohrožuje ten, kdo je vám nejbližší, a úspěšnému obchodníkovi se pomstí jeho neúspěšný partner z téhož člunu nebo alespoň

jiný muž z téže lokality, neboť takovou záležitost si mezi sebou nevyřizují osoby z různých ostrovů. O cennostech *kula* se říká totéž, co už pravil Homér: „Mnoho mužů již kvůli nim zemřelo.“ Ale smrt nezpůsobil hněv rozhořčených obchodních partnerů, Dobuan nečelil obyvateli Trobriandských ostrovů nebo muži z Tubetube. Proti úspěšnému muži se vždy postaví neúspěšný Dobuan z jeho vlastní lokality.

Nejvíce zlé krve vyvolává bezohledná praktika zvaná *wabuwabu*.

Při wabuwabu někdo získá mnoho mušlových náhrdelníků z různých míst na jihu a zaručí se za ně jediným náramkem, který nechal doma na severu; nebo naopak na severu převezme mnoho náramků, aniž může odevzdat odpovídající množství cenností, protože jedinou vlastní cennost přislíbil mnoha osobám za jejich dary. Je to vychytralý postup, ale není pokládán za vyložený podvod.

„Předpokládejme, že já, Kisian z Tewary, pojedu na Trobriandské ostrovy a zajistím si tam náramek zvaný Varan. Potom pojedu na ostrov Sanaroa a ve čtyřech vesnicích získám čtyři různé náhrdelníky. Každému muži slíbím, že mu za jeho náhrdelník později dám Varana. Já, Kisian, nemusím dávat zcela určitý slib. Když se později tyto muži objeví v mém domě na ostrově Tewara s očekáváním, že dostanou Varana, případně jen jednomu z nich. Ostatní tři však nejsou podvodem zcela připraveni o to, co jim náleží. Pravda, velmi se rozzlíbí a pro ten rok je jejich výměna zablokována. Když v příštím roce já, Kisian, znovu přijedu na Trobriandské ostrovy, budu prohlašovat, že mám doma čtyři náhrdelníky pro ty, kdo mi dají čtyři náramky. Získám více náramků než dříve, ovšem své dluhy splatím o rok později.“

Ti tři muži, kteří Varana nedostali, jsou u nás na Tewaře v nevhodě a po návratu domů jsou už příliš daleko, než aby pro mne představovali nějaké nebezpečí. Ovšem, nejspíš se pokusí očarovat úspěšného soupeře, který Varana dostal. Ale to je jejich věc. Ze mne se stal velký muž — rozšířil jsem své obchody, i když za cenu ročního zablokování jejich výměn. Blokovat je ale nemohu příliš dlouho, protože by směně se mnou už nikdo neuvěřil. Nakonec čestně splním, co jsem slíbil.“

Provést *wabuwabu* je považováno za velký úspěch, máloco si Dobuané závidějí víc. Jejich velký mytický hrdina v obchodování *kula* vynikal. Jako při všech dobuanských zvyklostech *wabuwabu* zdůrazňuje,

že člověk získává, jestliže druhý ztrácí. Díky tomu jeden hromadí osobní výhody v situaci, kdy jsou ostatní oklamáni. Výměna cenností *kula* není jediný případ, kdy se lze odvážit *wabuwabu* provést. Tímto způsobem je možné klamat také při manželských výměnách. Řady plateb, které se mezi dvěma vesnicemi při zasnoubení dohodnou, představují značný majetek. Odvážný muž se může zasnoubit ze zistných důvodů. V okamžiku, kdy při výměnách dostal mnohem více, než odevzdal, zasnoubení zruší. Žádat o odškodnění není možné. Komu takový čin beztrestně prošel, jen prokázal, že jeho kouzlo je silnější než kouzlo rozhořčené vesnice, která samozřejmě bude usilovat o jeho život. Takový člověk v ostatních vzbuzuje závist.

V tomto případě se *wabuwabu* liší od *wabuwabu* při výměně *kula*, protože výměna probíhá uvnitř lokality. Nepřátelství, které ke vztahům uvnitř této skupiny neoddelitelně patří, staví proti sobě účastníky výměny, kdežto při obchodování *kula* ty, kdo cestovali v jednom člunu. V obou případech *wabuwabu* někdo získá výhodu na úkor jiné osoby z dané lokality.

Postoje k manželství, magii, pěstování zeleniny a k hospodářské směně, jimiž jsme se právě zabývali, se nejvyhraněji projevují v chování Dobuanů, když někdo zemře. Dobuané, jak to vyjádřil dr. Fortune, „se krčí strachem ze smrti jako před šlehnutím biče“, a okamžitě hledají oběť. Podle dobuanské zásady je jí osoba mrtvému nejbližší, tedy manžel či manželka. Věří, že člověk, s nímž sdílíte lože, na vás může seslat smrtelně nebezpečnou nemoc. Manžel užívá zaříkávání přivolávající nemoc a manželka vlastní čáry. Ženy sice také mohou znát kouzla přivolávající nemoci, ale muži jim vždycky připisují zvláštní moc. Fráze běžně užívaná v dobuanském jazyce svaluje odpovědnost za smrt a bezútešný stav právě na ženy. Když je pozván věstec, aby určil, kdo je vrah, není tímto obecně sdíleným názorem vázán a za smrt činí stejně často zodpovědnými muže jako ženy. Zvyklost pravděpodobně odráží spíše antagonismus pohlaví, než by ukazovala, kdo se pokusil o vraždu. V každém případě muži ženám přisuzují zvláštní zločinnou metodu, která poněkud připomíná evropskou pověst o čarodějnicích na koštěti. Dobuanské čarodějnice zanechávají svá spící těla vedle manželů a odlétají způsobit neštěstí: shodí muže ze stromu, nechají odplout dobře přivázaný člun, jindy odejmou nepříteli duši, takže zeslábnou a zemřou. Muži se úkladů svých manželek natolik děsí, že k ženám z Trobriandských ostrovů, o nichž věří, že čarodějnictví neprovozují, se chovají se sebedůvěrou na rod-

ném ostrově nevidanou. Na Dobu se své ženy manžel bojí přinejmenším stejně, jako se manželka obává jeho.

Když jeden z manželů vážně onemocní, oba se bezodkladně musejí přestěhovat do vesnice nemocné osoby, jestliže v tom roce žijí jinde. Člověk pokud možno musí zemřít tam, kde je vdovec (či vdova) v moci *susu* truchlících. Je zde považován za nepřítele, čaroděje, který způsobil průlom v jejich řadách. *Susu* vytvoří kolem těla svého mrtvého člena pevnou hradbu. Pouze oni se ho mohou dotknout a vykonávat pohřební úkony. Jen oni smějí hlasitě truchlit. Platí přísný zákaz, podle něhož se ovdovělý manžel či vdova nesmějí přiblížit na dohled k tělu. Je vystaveno na plošině domu, a byl-li zesnulý bohatý, je ozdobeno cennostmi; jestliže byl dobrý pěstitel, jsou kolem rozloženy velké sladké brambory. Příbuzní z matčiny strany začnou s hlasitými tradičními nářky. Té noci nebo nazítří děti sestry zemřelé osoby tělo odnášejí, aby je pohřbily.

Dům mrtvé je prázdný a zůstane opuštěn. Už v něm nebude nikdo bydlet. Pod jeho zvýšenou podlahou majitelé vesnice propletenými rohožemi ohradí prostor a posadí tam manžela, který zůstal naživu. Načerní mu tělo dřevěným uhlím a kolem krku na znamení smutku zavěsí smyčku černého provazu. První měsíc nebo dva stráví vsedě na zemi v této temné komoře. Později pracuje v zahradách rodičů zemřelé manželky pod jejich dohledem jako v době zasnoubení. Pracuje také v zahradách mrtvé manželky a jejích bratrů a sester. Nedostává žádnou odměnu a jeho vlastní zahrady musejí obdělávat jeho bratři a sestry. Nesmí se smát ani zúčastňovat žádné výměny potravin. Když je z hrobu vyzvednuta lebka a děti sestry zemřelé s ní tancují, nesmí se na ně dívat. Lebku si ponechá sestřin syn a duch je obřadně poslán do země mrtvých.

Příbuzní vdovce musejí v době smutku nejen obdělávat jeho zahrady, ale čekají je mnohem těžší břemena. Po pohřbu musejí vesnici zemřelé osoby zaplatit náklady na obřad. Sestřiným synům, kteří pohřeb vykonali, odevzdávají vařené sladké brambory. Do jejich vesnice musejí také přinést velké množství nevařených sladkých brambor, které jsou tam vystaveny a potom rozděleny příbuzným zemřelé, při tom větší podíl dostávají členové *susu*.

Podobně je příbuzným zemřelého manžela podřízena vdova. Její děti mají zvláštní povinnosti; po celý rok vařit kaši z banánů a kolo-kasie jedlé (taro) a nosit ji *susu* mrtvého, „aby zaplatily za otce“. „Nechoval nás snad v náručí?“ Platí nejbližším otcovým příbuzným, ale

musejí zůstat mimo jeho skupinu, do níž nepatří. Jen splácejí, co pro ně člen této skupiny udělal. Konají svou povinnost a nedostávají žádnou odměnu.

Truchlící muž musí být svého podřízeného postavení zbaven dalšími splátkami, které jeho klan odevzdá klanu zemřelé. I tentokrát jeho klan přinese jako dar nevařené sladké brambory a příbuzní mrtvé na vdovcově krku přeříznou provaz symbolizující smutek a smyjí mu z těla dřevěné uhlí. Po tanci si ho příbuzní odvedou zpátky do vlastní vesnice. Rok pokání uplynul. Nikdy už do vesnice zemřelé manželky nevkročí. Pro vdovce truchlení skončilo, ale jeho děti samozřejmě zůstávají ve vesnici svých skutečných příbuzných, kam jejich otec nikdy nesmí vstoupit. Na konci období smutku se zpívá píseň na oslavu nevyhnutelného rozloučení. Je určena otci, pro něhož nastal poslední den pokání:

Lež a nespi, lež a nespi a mluv
v půlnoční hodině.
Nejdřív lež, nespi a mluv,
lež, nespi a mluv.

Maiwortu, tvé začerněné tělo
Mwaniwara smyje.
Ráno zažene noční tmou.
Zatím lež, nespi a mluv.

Maiwortu je vdovec a zbývá mu poslední noc, kdy ještě smí mluvit se svými dětmi. Nazítří mu umyjí začerněné tělo. Od zítřka, až „ráno zažene noční tmou“, bude zase bílý a se svými dětmi už nikdy nebude smět promluvit.

K vzájemnému obviňování v době smutku nedochází jen mezi klany manžela a manželky. Vdovec stejně jako vdova zastupuje nepřátelskou vesnici, takže může být v souladu s tradicí obviňován z partnerovy smrti. Zároveň však zastupuje všechny partnery z jiných vesnic, kteří s někým ze vsi zemřelého uzavřeli sňatek. Jak jsme již viděli, tuto skupinu Dobuané vytvářejí z osob pocházejících z co možná největšího počtu vesnic, protože považují za špatné, když jejich vesnici poutá k jiné několik manželských svazků. Tito partneři majitelů se nakonec, pokud se jejich manželství do té doby nerozpadne, dostanou do podobné situace jako manžel, který si nyní od-

pykává trest. Na začátku truchlení mají právo majitelům vesnice začarovat ovocné stromy, a některé dokonce smějí s okázalými projevy hněvu porazit. Aby tabu zrušili, o několik týdnů později se vyzbrojí oštěpy a na vesnici zaútočí, jako by ji chtěli dobýt. Přinášejí s sebou velkého vepře a hrubým způsobem ho hodí před chatrč nejbližšího z příbuzných mrtvého. V mžiku se vrhnou na vesnické betelové palmy, zbaví je ořechů a opět zmizí málem dřív, než si místní lidé uvědomí, co se děje. Tyto dva útoky jsou rituálním projevem zášti ke skupině, která na nich nakonec může v době truchlení vymáhat pokání. Vykrměný vepř údajně představuje lidskou oběť. Jakmile se nájezdníci rychle ztratí z dohledu, propuká ve vesnici horečný shon. Maso je uvařeno a zpracováno do celé řady jídel, která nabízejí všem vesnicím, odkud manželé pocházejí; tento dar je přitom předáván co nejurážlivějším způsobem. V obdarované vesnici dárci tekutým vepřovým sádlem polijí váženého starého muže. Sádlem mu pomazou celé tělo. Muž hned vyskočí a zaujímá co nejhrozivější postoje, tančí s neviditelným oštěpem a hostitele zasypává tradičními urážkami. Stejně jako ve zmíněném tabu spojeném se stromy smí využít práva dát najevo zášť manželských partnerů vůči klanu zemřelého, který na nich v době smutku může vymáhat pokání. Někdo ze *susu* mrtvého se vůči starci hrozivě postaví, ale neřekne nic zvláště urážlivého, starý muž se nakonec umyje a s chutí se nají. Jestliže z vesnice zemřelého do vesnice ovdovělého partnera místo vepře přinesou vařenou kaši, obdobně ji na obdarovaného nalijí a hněv projeví tancem na veřejnosti. Napětí mezi těmito dvěma skupinami je tak ukončeno jednou z největších hostin na Dobu, hostinou uspořádanou ve vesnici zemřelého, při níž jsou s řadou urážek obdarováni hosté z vesnic, odkud pocházejí manželé a manželky. „Tawo, tady máš svůj díl! Mrtvý měl mnoho domácích prasat. Tvoje prasnice jsou jalové.“ „Togo, tady máš svůj díl! Mrtvý byl mistr v chytání ryb do sítí. Ty přijdeš k rybám leda takhle.“ „Kopu, tady máš svůj díl! Mrtvý byl velký zahradník. Vracel se z práce za soumraku. Ty se plížíš vyčerpaný domů už v poledne.“ Jak to vyjádřil dr. Fortune, „takto vesele opět lokalita sbírá síly, kdykoli ji zasáhne smrt“.

Tradiční podezírání mezi vesnicí vdovce či vdovy a vesnicí mrtvého samozřejmě neznamená, že žijící partner je skutečně považován za vraha. Může jím být, věstci však rychle zjistí jakýkoli nápadný úspěch, jehož mrtvý v čemkoli dosáhl, a smrt připiší závisti. Ale obřady v době smutku jsou častěji víc než pouhou rituální formou, vyjadřují „za-

trpkou podezřívavost na jedné straně a rozmrzelost kvůli podezření na straně druhé“. V každém případě jsou charakteristickými projevy citů, které na Dobu dostaly zcela volné pole.

Vraždu lze provést nejen pomocí kouzel, ale i jinými prostředky. Jako Dobuané vždy znovu zvažují podezření z čarodějnictví, uvažují také o použití jedu. Žádná žena ani na chvíli nespustí z očí hrnc s jídlem v obavách, aby se k němu někdo nepřiblížil. Jednotlivci vlastní různé jedy, které si ověřují stejně jako magické formule. Když si opatří důkaz, že jedy skutečně zabíjejí, využijí je při vážných střech.

„*Budobudo* znám od otce. U moře roste spousta *budobudo*. Chtěl jsem ho vyzkoušet. Vymáčkali jsme z něho šťávu. Napil jsem se z kokosového ořechu, do zbytku mléka šťávu přidal a ořech zase zavřel. Druhého dne jsem tomu dítěti řekl: ‚Pil jsem z něho, můžeš se také napít.‘ V poledne onemocnělo. V noci umřelo. Byla to dcera otcovy sestry z téže vesnice. Můj otec pomocí *budobudo* otrávil její matku. Já později otrávil sirotka.‘

„A proč?“

„Začarovala mého otce. Cítil se slabý. Zabil ji a jeho tělo zase zesílilo.“

Ustálená vazba odpovídající našemu poděkování za dar zní: „Jestli mě teď otráviš, jak ti to splatím?“ Využívají tak příležitost dárci připomenout, že by mu neprospělo, kdyby této univerzální zbraně použil proti člověku, který je mu zavázán.

Dobuanské konvence zakazují smích a v největší úctě mají zatrpklou. „Jsou schopni všeho, i smát se,“ opovržlivě říkají o méně zlovolných obyvatelích sousedních ostrovů. Jednou z nejvýznamnějších povinností při důležitých činnostech, jako je pěstování zeleniny či směna *kula*, je vyhybat se příjemným zážitkům a nedávat najevo štěstí. „V zahradách si nehrajeme, nezpíváme, nehulákáme ani nevyprávíme legendy. Jestliže to uděláme, sadbové brambory se pak zeptají: Jaké kouzlo to je? Minule to bylo dobré kouzlo, ale co je tohle? Naší řeči neporozumějí správně. Neporostou.“ Totéž tabu platí v období výprav *kula*. Jakýsi Dobuan se krčil na kraji vesnice na jednom z Amphlettských ostrovů, kde lidé právě tančili, a návrh, aby se k nim přidal, rozhořčeně odmítl slovy: „Moje manželka by řekla, že jsem byl šťastný.“ Je to tabu nejvyšší důležitosti.

Zatrpklou, která je na ostrově Dobu uznávanou ctností, přispívá k tomu, do jaké míry se zde rozmohla žárlivost a podezřívavost.

Již víme, že do sousedova domu nebo zahrady je zakázáno vstoupit. Jakékoli setkání muže s ženou je považováno za nedovolené a muži mají prakticky právo svést každou ženu, která před nimi neuteče. Za dostatečné svolení považují již skutečnost, že je sama. Žena s sebou obvykle bere doprovod, často malé dítě, a tento průvodce ji chrání jak před obviněním, tak před nebezpečím ze strany nadpřirozených sil. Proto za normálních okolností v obdobích, kdy ženy pracují v zahradách, manžel hlídá před vchodem do zahrady a čas si krátí například hovorem s dítětem, přičemž dohlíží, aby žena s nikým nemluvila. Sleduje, na jak dlouho manželka odchází do křoví, když ji tam příroda zavolá, a dokonce se může stát, že ji tam navzdory místní pruderii v mimořádných případech muž doprovází. Je příznačné, že na Dobu vládne stejně krajní stydlivost, jakou se vyznačovali naši puritánští předkové. Žádný muž se před druhým neobnaží. Dokonce i když jde jen močit a posádku člunu tvoří samí muži, odchází na zád, z dohledu ostatních. Tabu je také jakákoli zmínka o vlastním pohlavním životě; žádné narážky nejsou dovoleny, pokud se ovšem mluví právě neodreagovávaná sprostými urážkami. Proto jazykový úzus označuje předmanželské námluvy za cudné, přestože taneční písně s tímto námětem jsou plně neskrývané vášně a každý dospělý si pamatuje, co sám prožil.

Pruderii, na Dobu hluboce zakořeněnou, dostatečně známe z našeho vlastního kulturního zázemí a zatrpklost povahy Dobuanů, která s ní je spojena, pruderii puritánů také provázela. Ale jsou zde rozdíly. Pruderii a zatrpklost jsme zvyklí spojovat s odmítáním vášně a menším důrazem na sex, ale není to nevyhnutelně nutné. Na Dobu se zatrpklost a prudérnost pojí s předmanželskou promiskuitou a vysokým míněním o vášni a technikách pohlavního styku. Muži i ženy si pohlavního uspokojení vysoce cení a velmi jim na něm záleží. Není zvykem uznávat lhovost ani hluboké zaujetí pro záležitosti světa mužů za skutečnosti, které by mluvily ve prospěch podváděného manžela. Dobuané si nenechávají ujít nic z toho, co vašeň může nabídnout, zatímco například Zuñie v tomto směru mírní jejich kmenové instituce. Mladé ženy vstupující do manželství vždy dostávají radu, podle níž nejlepším způsobem, jak si manžela udržet, je udržovat ho v co možná nejvyčerpanějším stavu. K podceňování fyzických aspektů sexu v žádném případě nedochází.

Dobuan je tudíž zatrpklý, prudérní a vášnivý a sžírá ho žárlivost, podezřívavost a rozmrzelost. Na každý okamžik úspěchu hledí tak,

jako by si jej musel na záludném světě vydobýt v konfliktu, v němž svého protivníka porazil. Dobrý člověk je ten, v jehož prospěch hovoří mnoho takových konfliktů, protože – jak každý vidí – zatím vše přežil a těší se jistému blahobytu. Samozřejmě se předpokládá, že kradl, pomocí kouzel zabíjel děti a blízké známé a že podváděl, kdykoli se toho odvážil. Jak už víme, úspěch při krádeži a cizoložství zajišťují cenná kouzla mužů, kterých si jejich společenství váží. Jeden z nejváženějších mužů ostrova Dobu svěřil dr. Fortunovi zaklínadlo, které člověka činí neviditelným, a doporučil mu: „Teď můžeš jít do obchodu v Sydney, cokoli ukrást a odnést, nikdo tě neuvidí. Mnohokrát jsem jiným vzal vařené vepřové. Přidal jsem se k jejich skupině, ale neviděli mě. Maso jsem si odnesl, ale neviděli mě.“ Čarodějnictví není v žádném případě trestný čin. Vážený muž by se bez kouzel neobešel. Naproti tomu je za špatného člověka považován ten, kdo přišel o majetek nebo o končetinu v konfliktech, při nichž nad ním jiní získali převahu. Člověk s tělesnou vadou je v očích Dobuanů vždy špatný. Znamení porážky nese na vlastním těle, kde ho každý může vidět.

Tento bezohledný boj vedl k dalšímu velmi neobvyklému jevu – na Dobu totiž chybí obvyklé formy zákonnosti. V různých kulturách je zákonnost prosazována mnoha různými způsoby. Uvidíme, jak na Severozápadním pobřeží Tichého oceánu nemohla ani dokonalá znalost příslušného obřadu, ani pečlivé seznámení se s průvodními kroky být základem zákonného vlastnictví, ale zabitím vlastníka vzniklo ihned, ačkoli jinak toho dosáhnout možné nebylo. Člověk nemohl rituál ukrást tajným odposloucháváním, ale právoplatně ho mohl získat způsobem, který bychom v naší civilizaci prohlásili za naprosto nezákonný. Rozhodující zde je fakt, že čin, jímž můžeme právoplatně něčeho nabýt, zde existuje. Na Dobu tomu tak není. Dobuané se odposlouchávání neustále obávají, protože kouzlo takto získané je stejně účinné, jako když ho získají jinak. Mají v úctě vše, čeho kdo nabyl podvodem. *Wabuwabu* je institucionalizovaná obvyklá metoda, ale společnost na Dobu nijak nezasahuje ani proti bezohledným praktikám, které neschvaluje žádná konvence. Jen několik jednotlivců s hroší kůží se nepodrobují zvyklosti truchlit pro manžela nebo manželku. Žena se jim může vyhnout pouze tehdy, jestliže je některý z mužů ochoten s ní uprchnout, a v takovém případě vesnice jejího zemřelého manžela přijde do vesnice, kam utekla, a všude tam rozhází listí a větve. Pokud odejde muž, nic se nestane.

Je to veřejné uznání toho, že jeho kouzlo je natolik mocné, že vesnice, do níž se oženil, proti němu nic nezmůže.

Nedostatek zákonnosti v jejich společnosti vede také k tomu, že nemají náčelníka a oficiální moc nemá ani žádná osobnost s uznávanou autoritou. V jedné vesnici se shodou okolností Alo stal do jisté míry uznávanou autoritou. Značná část Alovy moci vyplývala nejen ze síly jeho osobnosti a kouzel zděděných právem prvorozeného, ale také z toho, jak početné potomstvo měla jeho matka a babička. Byl nejstarší z nejstarší linie a jeho pokrevní bratři a sestry ve vesnici tvořili většinu. Na tak výjimečných okolnostech, jako je kombinace silné osobnosti a zděděných kouzel v rodině proslulé znalostí magie, a navíc v rodině velmi početné, na Dobu závisejí i takovéto slabé projevy zákonnosti.

Zrádně vedený konflikt, který je na Dobu etickým ideálem, není mírněn společenskými konvencemi, které by stanovily povahu a rozsah zákonnosti, ani jej k lepšímu nevedou ideály milosrdenství nebo laskavosti. Zbraně Dobuanů nezanechávají stopy. Proto Dobuané zbytečně nemluví, vyhýbají se napadání a urážení druhých; nevystavují se tak nebezpečí, že jim jejich plány někdo zkříží. Tradičně se vyžívají v urážkách jen při již zmíněné rituální hostině. V každodenní konverzaci je Dobuan přátelivý a přehnaně zdvořilý. „Jestliže chceme nějakého muže zabít, navážeme s ním styky, jíme, pijeme, spíme, pracujeme a odpočíváme s ním, někdy až několik měsíců. Čekáme na příležitost. Říkáme mu příteli.“ Proto když věstec při rozhodování, kdo vraždil, zvažuje důkazy, padá podezření na kohokoli, kdo společnost oběti vyhledával. Jestliže s ním nebyl pohromadě z nějakého obvyklého důvodu, je záležitost považována za prokázanou. Jak říká dr. Fortune: „Dobuané dávají přednost tomu být podlý buď pekelně, nebo vůbec ne.“

Dobuan ví, že bez ohledu na případné projevy přátelství a důkazy spolupráce nemůže v životě očekávat nic jiného než zradu. Ví, že všichni ostatní se v souladu s dobuanskými institucemi maximálně snaží vnést zmatek do jeho plánů a zhatit je. Proto když se vydává na výpravu *kula*, užívá kouzlo, „aby zavřel ústa tomu, kdo zůstává doma“. Samo sebou se rozumí, že ti, kdo zůstali doma, se ho budou snažit ohrozit. Neustále se mluví o tom, že zášť může způsobit cokoli. Čarodějnické postupy Dobuanů se v mnoha případech řídí stejným vzorcem, podle něhož se kouzelná formule vyslovuje pouze nad prvními zasazenými sladkými brambory nebo prvními dary nalo-

ženými do člunu při výpravě *kula*. Dr. Fortune se na to zeptal jednoho kouzelníka. „Sladké brambory jsou jako lidé,“ vysvětloval kouzelník. „Hned to pochopí. Jeden si říká: ‚Na tamten brambor muž vložil kouzlo. A co já?‘ Brambor se rozzlobí a vyžene silné výhonky.“ Na co Dobuané spoléhají při jednání s lidmi, s tím počítají také ve styku s nadpřirozenými silami.

Ale rozhněvaný člověk má jednu možnost, kterou Dobuané nadpřirozeným bytostem nepřiznávají. Může se pokusit o sebevraždu nebo může strom, z něhož bylo ukradeno ovoce, porazit. Je to pro poníženého poslední východisko, jak si zachovat tvář a zároveň získat podporu vlastního *susu*. K pokusu o sebevraždu, jak už jsme viděli, obvykle dochází při manželských sporech a rozhněvanému partnerovi, který se pokusil vzít si život, skutečně podporu klanu přináší. Zvyklost porážet stromy, z nichž byly ukradeny plody, je méně nápadná. Kdo nezná kouzla přivolávající nemoc, která by na své stromy vložil, nazve je po nějaké smrtelné nehodě nebo vážné nemoci blízkého příbuzného, a pokud zloděj přijde, často na sebe tuto pohromu přivolá. Jestliže se někdo rozhodne kletbě vzdorovat, majitel zasáhne proti svému stromu a porazí ho. Chová se podobně jako při pokusu o sebevraždu, ale dává tím najevo, že v obou případech nejde o výzvu, aby s ním jeho vlastní příbuzní měli soucit a podpořili ho. Dobuan spíše v pocitu krajního ponížení obrací proti sobě a svému majetku právě onu zlobu a sklon ničit, které veškeré jeho instituce vyžadují. Užívá stále týž postup, i když tentokrát proti sobě.

Život na ostrově Dobu podporuje krajní podoby animozity a zloby, které většina společností svými institucemi redukuje na minimum. Dobuanské instituce je naopak maximálně vyzdvihují. Dobuan je celý život vystaven ničím nemírnějším děsivým představám o animozitě světa, jaké člověk vůbec může mít, a život vidí tak, že maximum uznání lze získat, když si vybere oběť, na níž si může vylít svou zlobu, kterou považuje za výsledek působení jak lidské společnosti, tak přírodních sil. Veškerá existence se mu jeví jako bezohledný boj, kde proti sobě stojí úhlavní nepřítel a soupeř o vše, co stojí za to v životě získat. Podezřívavost a krutost jsou v tomto boji jeho spolehlivými zbraněmi a s nikým nezná slitování, protože sám také od nikoho žádné nežadá.